

DOI: [10.32702/2307-2156-2021.9.72](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.9.72)

УДК: 351.86

*Р. І. Данів,
аспірант, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
ORCID ID: 0000-0002-3726-2923*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕАГУВАННЯ НА СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІ КОНТРАБАНДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*R. Daniv
Postgraduate student,
Institute for Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine*

ORGANIZATIONAL-LEGAL RESPONSE TO MODERN THREATS TO UKRAINIAN NATIONAL SECURITY REGARDING OPPOSITIONS TO SMUGGLING ACTIVITY

У статті зазначено, що економічний аспект суспільної небезпеки контрабанди передусім полягає у тому, що вона суттєво порушує встановлений в державі порядок зовнішньоторговельної діяльності, а також знижує прибуткову частину державного бюджету. Розкрито зміст чинної редакції статті 201 Кримінального кодексу України. Проаналізовано Європейський досвід встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду. Розкрито зміст та мету законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів». Наголошено, що той рівень товарної контрабанди, який фіксується сьогодні в Україні чинить негативний вплив на її економічний розвиток, а отже потребує належного ефективного та швидкого державницького реагування та впливу на проблему.

The article states that the economic aspect of the public danger of smuggling is primarily that it significantly violates the order of foreign trade established in the state, as well as reduces the profitable part of the state budget. Thus, according to the current legislation, since 2012, movement across the customs border of Ukraine outside customs control or with concealment from customs control of goods is not smuggling and is not considered a crime. The content of the current version of Article 201 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for criminal liability only for movement across the customs border of Ukraine outside customs control or with concealment from customs control of cultural property, poisonous, potent, explosives, radioactive materials, weapons or ammunition (except smoothbore) hunting weapons or ammunition), parts of firearms, as well as special technical means of covert information. It was emphasized that officially the logic of decriminalization was to humanize punishment, but in fact expanded the sources of illegal income. This commutation has paid off in the form of budget and business losses and the enrichment of smugglers, as they now do not go to jail for smuggling, but only pay fines and confiscate vehicles and illegal goods. It is noted that over the last year the number of manifestations of smuggling of goods and their inaccurate declaration has significantly increased, which has the effect of reducing

revenues to the State Budget of Ukraine, stimulating unfair competition, which, in turn, negatively affects the national economy and threatens economic and social security of Ukraine, as well as access to the domestic market of products of inadequate quality, which negatively affects the health of citizens. The European experience of establishing criminal liability for smuggling is analyzed. The content and purpose of the bill «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine on the criminalization of smuggling of goods and excisable goods, as well as inaccurate declaration of goods». It is emphasized that the level of commodity smuggling, which is recorded today in Ukraine, has a negative impact on its economic development, and therefore requires a proper effective and rapid state response and impact on the problem.

Ключові слова: організаційно-правового реагування; національна безпека; загрози національній безпеці; протидія контрабандній діяльності; державний кордон України; система забезпечення митної безпеки України; кримінальна відповідальність за контрабанду товарів.

Key words: organizational and legal response; national security; threats to national security; counteraction to smuggling; state border of Ukraine; system of customs security of Ukraine; criminal liability for smuggling of goods.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічний аспект суспільної небезпеки контрабанди передусім полягає у тому, що вона суттєво порушує встановлений в державі порядок зовнішньоторговельної діяльності, а також знижує прибуткову частину державного бюджету, внаслідок ненадходження доходів від митних платежів і тарифів, які зобов'язані сплачувати відповідні фізичні та юридичні особи за перевезення через кордон вантажів, товарів та інших предметів.

Особливих втрат в результаті контрабанди та інших незаконних діянь зазнає фінансова система держави. Такі діяння беззаперечно зумовлюють підвищену суспільну небезпеку. Очевидно й те, що контрабанда як така є своєрідним генератором інших кримінально-протиправних діянь.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням, пов'язаним із дослідженням ефективних механізмів боротьби з контрабандною діяльністю, присвячено низку наукових робіт таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Басель Алі Діб, О.Бусол, Д.Бхаваті, А.Бантішев, М.Богданов, О.Дячкін, О.Козаченко, С.Кравчук, А.Музика, Н.Мірошніченко, Д.Османова, О.Потушинська, М.Погорецький, А.Притула, Є.Стрельцов, М.Селиванов, Ю.Турчин, Б.Хансен, В.Хома та ін.

Водночас у наукових джерелах недостатньо уваги приділено організаційно-правовим питанням державного реагування на сучасні загрози національній безпеці України щодо протидії контрабандній діяльності, зокрема важелів державницького впливу на проблему через запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду товарів, у тому числі підакцизних.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні окремих питань організаційно-правового реагування на сучасні загрози національній безпеці України щодо протидії контрабандній діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Спричиненню економічної шкоди відповідним державам об'єктивно сприяє і «прозорість» кордонів між ними. Як відомо, 05 квітня 2001 року був прийнятий КК України. Не акцентуючи увагу на основних положеннях та нововведеннях цього кодексу, необхідно зазначити, що законодавцем статтю 201 КК України «Контрабанда» з глави про злочини проти держави було переміщено у розділ про злочини у сфері господарської діяльності, а статтю про відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 КК України) вміщено у розділ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення [1].

Нововведенням стало вилучення валюти, цінностей із переліку предметів кримінально-каранної контрабанди, та віднесення до їх числа стратегічно важливих сировинних товарів щодо яких законодавством встановлено відповідні правила експорту за межі України.

З'явився також і кваліфікований вид контрабанди (ч. 2 ст. 201 КК України), що передбачає відповідальність за вчинення тих самих дій за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею.

У санкції ч. 2 ст. 201 КК України, на відміну від санкції ст. 70 КК УРСР від 28 грудня 1960 р. з'явився такий вид покарання як конфіскація предметів контрабанди. У примітці до ст. 201 КК України, в якій міститься уточнення стосовно того, що потрібно розуміти під великим розміром контрабанди, йдеться про тисячу і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тоді як у попередньому варіанті було встановлено двісті і більше офіційно визначених мінімальних розмірів заробітної плати.

Тому 15 листопада 2011 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» № 4025-VI [2], що легалізує контрабанду товарів (стаття 201 Кримінального кодексу України). Тому, починаючи з 2012 року, товари, які перетинають кордон митниці України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю не вважається контрабандою та не є злочином.

Так чинна редакція статті 201 Кримінального кодексу України передбачає настання кримінальної відповідальності тільки за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [3].

Однак сьогодні особливу небезпеку становить контрабандне ввезення та вивезення таких предметів, як наркотичні засоби, зброя, сигарети, культурні цінності, тому що виникли високоорганізовані транснаціональні ринки, пов'язані з контрабандою цих товарів.

Відповідно до статті 2 Кодексу України про адміністративні порушення, питання адміністративної відповідальності за порушення митних правил регулюється Митним кодексом України.

Крім того, відповідно до розділу XVIII Митного кодексу України «Порушення митних правил та відповідальність за них», незадекларовані товари, комерційні транспортні засоби (ст. 472), переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю (стаття 483), настає відповідальність у вигляді штрафу в розмірі 100 відсотків вартості товарів (транспортних засобів) з їх конфіскацією. Однак це не усуває бажання осіб у подальшому займатися протиправною діяльністю та, негативно впливає на наповнення державного бюджету [3].

Офіційно логіка декриміналізації полягає в гуманізації покарання, але вона фактично розширила джерело незаконного доходу. Це пом'якшення покарання дало свої плоди у вигляді втрат бюджету та бізнесу, а також набуття багатства контрабандистами, оскільки тепер вони не будуть сидіти у в'язниці за контрабанду, а лише сплачувати штрафи та в них будуть конфіскувати транспортні засоби та нелегальні товари. Крім того, розмір штрафів занадто малий, щоб він когось зупиняв.

Працівниками Державної митної служби України за результатами організаційно-практичних заходів, спрямованих на виявлення та запобігання фактів незаконного переміщення товарів через митний кордон України, упродовж 2019 року за ознаками зазначених правопорушень стосовно посадових осіб підприємств складено 1 105 протоколів про порушення митних правил на суму 1,6 млрд гривень. Упродовж 2020 року – 1234 протоколи про порушення митних правил на суму 1,96 млрд гривень [4].

При порівнянні сум товарів, вилучених при незаконному переміщенні, їхня вартість при декриміналізації зросла майже вдвічі. Основний товар, який нелегально перетинає кордон, – це цигарки [4].

Також за інформацією Державної казначейської служби України, станом на січень – грудень 2020 року надходження від митних платежів склали 296 959,2 млн гривень, що на 28 511,8 млн гривень менше від планових, встановлених Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» (з урахуванням змін) [3].

Це свідчить про те, що за останній рік прояви контрабандних товарів та кількість їх недостовірного декларування значно зросли, тим самим зменшивши доходи держбюджету України, стимулюючи недобросовісну конкуренцію, що, в свою чергу, негативно впливає на розвиток національної економіки та загрожує економічній та соціальній безпеці України, а також продукти неналежної якості, які надходять на внутрішній ринок, негативно впливають на здоров'я громадян.

Тому наразі відсутність кримінальної відповідальності за приховування товарів, які незаконно перетинають український митний кордон (у тому числі підакцизних), а також недостовірне декларування товарів сприяє збільшенню тіньової економіки України.

Досвід кримінальної відповідальності за контрабанду в Європі показує, що в деяких розвинених країнах зі стабільною та сильною економікою, з огляду на високий рівень дотримання законів громадянами, основна увага приділяється використанню економічних стимулів для боротьби з контрабандою.

Водночас серед основних важелів державницького впливу залишається і кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, у тому числі підакцизних. Так в деяких державах Європейського Союзу встановлена досить сувору кримінальна відповідальність за контрабанду, зокрема в Італії, Литві, Польщі, Румунії, Швеції, Німеччині, Угорщині та ін.

Зокрема, відповідно до Директиви № 2017/1371 від 05 липня 2017 року посилено відповідальність за контрабанду, та наголошено про встановлення мінімального кримінального покарання за злочини, вчинені фізичними особами, що шкодять фінансовим інтересам ЄС.

Так у випадку завдання значної шкоди 4 роки позбавлення волі або інше покарання не пов'язане із кримінальним покаранням, якщо шкода становить менше 10 000 євро [5]. Так кримінальна відповідальність за контрабанду товарів існує в Польщі, де поріг настання кримінальної відповідальності складає 10500 злотих [6]. За нелегальний імпорт, експорт та транзит товарів передбачена кримінальна відповідальність і в Німеччині [7]. У Великій Британії контрабанда товарів розглядається як небезпечний злочин, передбачене тюремне ув'язнення до 7 років. У Словаччині також передбачена кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, за незаконне переміщення через кордон тютюну та тютюнових виробів (8 блоків) наступає кримінальна відповідальність [8].

Представники Консультативної групи Європейського Союзу в Україні (EUAM), делегації EUBAM та інших міжнародних установ неодноразово наголошували на необхідності кримінальної відповідальності за контрабанду товарів та підакцизних товарів, а також за ухилення від сплати податків в Україні.

З огляду на вищезазначене, а також те, що застосування адміністративних стягнень відповідно до Митного кодексу України не перешкоджає особам у подальшій незаконній діяльності, рекомендується встановити кримінальну відповідальність за контрабанду товарів, підакцизних товарів (крім електроенергії) та за недостовірне декларування товарів.

Крім того, період досудового розслідування у кримінальному провадженні, якщо сторони не повідомлені про підозру у скоєнні злочину, значно більший за період адміністративного провадження, що забезпечить якість збору доказів.

З метою встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів та підакцизних товарів, а також за недостовірне декларування товарів, що призвело або могло призвести до неправомірного зменшення чи звільнення від сплати митних платежів 23 квітня 2021 року Президент України Володимир Зеленський ініціював законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» [3].

Для досягнення зазначеної мети законопроектом пропонується [3]:

1) доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК України) новими ст. ст. 201-2 «Контрабанда товарів», 201-3 «Контрабанда підакцизних товарів» та 201-4 «Недостовірне декларування товарів»;

2) внести зміни до диспозиції частини 1 ст. 201, частини 1 ст. 201-1, частини 1 ст. 305 КК України та передбачити, що під контрабандою відповідних предметів, речовин тощо слід розуміти «дії, спрямовані на переміщення через державний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю...»;

3) встановити, що досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 201-2, 201-3, 201-4 КК України, мають здійснювати слідчі органи, що здійснюють державний контроль за додержанням податкового законодавства, до початку функціонування Бюро економічної безпеки України (частина 3 ст. 216, п. 20-6 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

В ході обговорення законопроекту народні депутати України – члени Комітету звернули увагу на розміри пропонованого штрафу у ст. ст. 201-2, 201-3 та 201-4 КК України та диференціацію кримінальної відповідальності за контрабанду товарів, підакцизних товарів (крім електричної енергії) в залежності від вартості відповідних предметів, з огляду на мінімальні межі таких показників, як «значний розмір» та «великий розмір». Зокрема, у чинних санкціях статей Особливої частини КК України відсутні штрафи, розмір яких перевищував 100000 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а в редакції законопроекту мінімальний та максимальний розміри штрафу у ст. 201-2 КК України становить від 10000 до 75000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у ст. 201-3 КК України від 20000 та 120000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у ст. 201-4 КК України – 10000 та 120000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян відповідно [3].

Крім того, законопроектом пропонується внести зміни до КПК та встановити, що досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 201-2, 201-3, 201-4 КК України, мають здійснювати спеціальні органи, що забезпечують державний контроль за додержанням податкового законодавства, до початку функціонування Бюро економічної безпеки України (частина 3 ст. 216, п. 20-6 розділу XI «Перехідні положення» КПК у редакції проекту).

Водночас Верховною Радою України 03 лютого 2021 року в першому читанні було прийнято проект Закону України «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 3959-1 від 25 серпня 2020 року) основною метою якого є узгодження чинного законодавства України із Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-ІХ. Зокрема, проектом № 3959-1, у тому числі, вносяться зміни до ч. 3 ст. 216 КПК, відповідно до яких повноваження щодо підслідності, які належали органам, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, переходять до Бюро економічної безпеки України [3].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що правове регулювання у цій сфері здійснюється Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Митним кодексом України.

Наголошено, що той рівень товарної контрабанди, який фіксується сьогодні в Україні чинить негативний вплив на її економічний розвиток, а отже потребує належного ефективного та швидкого державницького реагування та впливу на проблему.

Варто зазначити, що кримінальна відповідальність за контрабандну товарів, підакцизних товарів та недостовірне декларування товарів зменшить кількість порушень правил перевезення товарів через митний кордон України, допоможе запобігти незаконним схемам переміщення товарів, що позитивно позначиться на розвитку національної економіки, частково збільшить податкові надходження до Державного бюджету України.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики, є на наш погляд дослідження організаційних механізмів забезпечення контролю за додержанням податкового законодавства, що переходять до Бюро економічної безпеки України.

Література.

1. Бюджет і фінансові перспективи Європейського союзу: URL: <http://cu4eu.by/upload/iblock/625/625e6adb3a0feca932405235209daccf.pdf>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>.
3. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» – Офіційний веб-портал ВРУ. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71756.
4. Через контрабанду цигарок Україна втрачає мільярди. URL: <https://nicontrabandi.org.ua/>.
5. Про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами: Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського парламенту та ради ЄС від 05 липня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text.
6. Kancelaria Sejmu. Kodeks karny [Rzeczypospolitej Polskiej], Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, k.k. z 1997 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.
7. Deutsches Strafgesetzbuch, StGB. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>.
8. Актуальні проблеми запобігання і протидії незаконному обігу тютюнових виробів : монографія / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. В.О. Хоми. Хмельницький. 2019. 237 с.

References.

1. EU ITA Centre in the Republic of Belarus (2019), “Budget and financial prospects of the European Union”, available at: <http://cu4eu.by/upload/iblock/625/625e6adb3a0feca932405235209daccf.pdf> (Accessed 27 August 2021).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Humanization of Liability for Offenses in the Sphere of Economic Activity”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text> (Accessed 27 August 2021).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2021), Draft Law “About modification of the Criminal code of Ukraine and the Criminal procedural code of Ukraine concerning criminalization of smuggling of the goods and excisable goods, and also unreliable declaration of the goods”, available at: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71756 (Accessed 28 August 2021).
4. nicontrabandi.org.ua (2021), “Ukraine is losing billions due to cigarette smuggling”, available at: <https://nicontrabandi.org.ua/> (Accessed 28 August 2021).
5. European Parliament and the Council EU (2017), Directive “On the fight against fraud against the financial interests of the Union by criminal law”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text (Accessed 28 August 2021).
6. Chancellery of the Seimas (1997), “Criminal Code”, Warsaw, Poland, available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (Accessed 29 August 2021).
7. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection (1998), “Criminal Code of Germany”, available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> (Accessed 29 August 2021).
8. Homa, V.O. (2019), Aktual'ni problemy zapobihannia i protydii nezakonnomu obihu tiutiunovykh vyrobiv [Current problems of preventing and combating illicit trafficking in tobacco products], Khmelnytskyi, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2021 р.